

Konklúzió „A vidék előtt álló kihívások a pandémia árnyékában” Panelbeszélgetésről

HORECZKI RÉKA: tudományos munkatárs; ELKH KRTK Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u. 22; horeczki.reka@krtk.hu; <http://orcid.org/0000-0003-3131-681X>

FINTA ISTVÁN: tudományos munkatárs; ELKH KRTK Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; finta.istvan@krtk.hu; <https://orcid.org/0000-0001-6916-7325>

A nagy gazdasági, természeti, társadalmi megrázkódtatások mindig új felismeréseket hoznak a társadalmak és polgáraik számára, amelyek új fejlődési és cselekvési irányok kijelölését követelik meg. A világon végig söprő Covid-19 vírus okozta járvány az élet minden területén jelentős átalakítást okoz. eltérő módon és mértékben, de jellemzően negatívan érinti a különböző ágazatokat, társadalmi csoportokat és periférikus térségeket. Hatásai másként csapódtak le a dinamikus nagyvárosi és a kevésbé fejlett vidéki térségekben. Mindemellett a lezárások, illetőleg az újrainduló élet és gazdaság számos lehetőség tartogatnak. Kérdés, hogy vajon mennyire készek a vidéki településeken (különösen az önkormányzati, civil és vállalkozói szektorban) ezeket a lehetőségeket meglátni, ezekhez illeszkedő stratégiákat készíteni, és adekvát projekteket kialakítani, megvalósítani.

A panel e gondolatok mentén építkezve öt egymással szorosan összefüggő kérdést vizsgált. Csatári Bálint munkássága alapján vizsgálta a vidék jelentéstartalmának bővülését, új irányait, a különböző hangsúlyok változásait. Fontos kérdés maradt az is, hogy a vidéki terekben tapasztalható elnéptelenedés milyen okokra vezethető vissza, mely térségeket érint leginkább. A humán tőke kapacitás létezik-e még ezen elnéptelenedő vidéki terekben, milyen szerepet játszik a tudásátadás, a helyi erőforrásokra építkező stratégiák megalkotása során. Az összefogás, a helyi szervezetek képesek-e megfelelő válaszokat nyújtani a sokszerűen megjelenő jelenségekre. Miként alakul a vidéki települések ellenállóképessége melyek a sérülékenység legfontosabb tényezői.

A panel a vidék előtt álló kihívásokra helyezte a hangsúlyt, nem feledkezve meg a vidékkutatások kiemelkedő személyiségeinek – Csatári Bálint, G. Fekete Éva, Buday-Sántha Attila – örökségéről, ami

mind a mai napig áthatja a vidékkutatásokat, az oktatási tevékenységet, és a mindennapi gyakorlatot.

A vidék megváltozott szerepkörének több aspektusa is felmerült a panelbeszélgetés során: többek között a vidéki újrastrukturálódás, mint egy angolszász fogalom adaptálhatósága és a vidéki térségek zsugorodásának problémái. A vidék jelentősége változatlan – a konferencián mutatott érdeklődés is ezt jelezte – de átalakul; a benne élő társadalom folyamatosan változik (gondoljunk itt a vidéki dzsentifikációra, a Covid-19 alatti kiköltözőkre, második otthon fenntartókra, az alvótelepülések létrejöttére stb.). A sokakra adott válaszok tekintetében a vidék eddig meglehetősen lassan mozdult, mintha nem hitte volna el, hogy változik. Az előadók, hozzászólók szerint túl sok negatív hatás érte a vidéki térséget, mind a településeket, mind a benne élőket. A legsúlyosabb probléma továbbra is az elnéptelenedés, amely a vidék definíciójában már permanens általánosságban jelenik meg. A vidékfogalmak hordoznak egyfajta negatív jelentéstartalmat a demográfiai folyamatok kapcsán. Vagy amiatt, mert egy összetett indexben már szerepelnek a népesedési folyamatok, így eleve kizárják a dinamikusan növekvő településeket vagy árnyaltabban, amikor pl. az Európai Unió vidékdefiníciójában közigazgatási alapon (népsűrűséget figyelembe véve) határozzák meg azt. Érzékelhető egy leegyszerűsített prekoncepció: vidék az, amelynek csökken a népessége, amely jelentős mértékű elvándorlást produkál, amely terület súlyos demográfiai válság elé néz. Ehhez képest sokkal differenciáltabban is lehet kezelni ezt a képet, településhierarchián felül a települések relatív földrajzi fekvését is figyelembe kell venni.

Magyarország külső vándorlási egyenlegében bekövetkező drasztikus változás sajnos demográfiai szempontból negatív végeredményű. Nem csupán az ország népeségcsökkenésével, de egyes térség-település típusok elnéptelenedésével kell hosszabb távon számolni. Ezzel együtt 2001 óta tapasztalható folyamat a főváros és a regionális központok szuburbanizációja, az ingázó övezetek megnövekedése. A jelenlegi pandémiás időszak egyrészt felerősítette a jelenleg is zajló trendeket, azaz az atipikus munkavállalás, távmunka elterjedését – de ez egyúttal nem generált jóléti migrációs jelenséget. A hazai szakpolitikai hatásokat is figyelembe véve kedvező folyamatok indultak el a kisebb városokban, a jó infrastruktúrával rendelkező regionális központok ingázási körzetébe eső települések esetében. A pandémia elmúltával ezen folyamatok visszarendeződése inkább további, olyan kérdéseket vet fel, amelyekre jelenleg ismeretlenek a válaszok.

A panel következő felvetése a népességmegtartó képesség és a képesség fenntartó népesség nexusára irányult. A tudásátadás, összefogás és innováció kérdéskörét boncolgatva a vidék heterogenitása az első szempont: a tudásátadás egyes térségekben jól tud működni, míg az ország másik pontján ugyanezen szempontok alapján ugyanez már nem állapítható meg, vagyis nem létezik egységes recept.

Az elhangzott vélemények szerint a vidéki térségek tudásátadásának alapköveit az alapfokú oktatás, a mentálhigiénés képzés és a megfelelő egészségügyi állapot képezi. E három elem hiánya esetén nem lehet innovációról, digitalizációról és egyéb mai korban használt fogalomról beszélni, vélik a panelbeszélgetés résztvevői. Hasonlóan a tudástranszfer sarokköveiként említik az összefogást, a közösség erejét, az endogén fejlődést és a belső, vagy helyi forrásokon alapuló fejlesztést. Rengeteg olyan innovációs törekvés futott vakvágányra Magyarországon, „amikor azt gondoltuk, hogy elegendő az, hogy elhozom ide a technológiát lemásolom és egyébként akkor az működni fog” (Goda Pál). Ha nincsen az innováció mellett egy olyan adaptáció, ami a helyi közösségre van szabva, a helyi igényekre és a helyi problémára lett kitalálva, akkor az nem fog működni. A példa kedvéért, számos üvegházat építettek Magyarországon holland technológiával, holland irányítással és mégsem produkálták azokat a hozamokat, amit Hollandiában. A válasz nagyon kézenfekvő volt, nem számoltak a napfényes órák számával, amely befolyásolta a technológiát.

Ismeretes, hogy a LEADER, a közösségi kezdeményezés révén képes innovációt adaptálni periférikus térségekben is, de ha nincs meg a helyi tudás, a helyi ismeret és a helyi erőforrás, akkor a kívánatos eredmények ebben az esetben sem jelenhetnek meg. Számptalan példát lehetne említeni, mely szerint a másolás nem innováció, viszont azt érdemes kiemelni, hogy a LEADER kezdeményezés egységes eszköz az Európai Unión belül, és sok helyen képes megmozgatni sok kis helyi közösséget.

Ha életképes vidékről beszélünk, akkor az erős helyi társadalmat említjük elsőként, amely képes és hajlandó adaptálni, adaptálódni. A változásra való képesség a Covid-időszakában is figyelemre méltó átalakulást eredményezett. Minden korosztály, minden társas érintkezési forma módosult az elmúlt három évben; virtuális közegekben kezdtünk el dolgozni, együtt gondolkodni, alkotni. A kisebb közösségekben azt tapasztalható, hogy nem jelentett sokszerű

változást az élet valamennyi területén a Covid-19. A digitalizációra történő átállás a legtöbb esetben technikai okok miatt sem tudott megvalósulni. A helyi társadalom csupán külső erők, külső segítő civil szervezetek, egyházi szervezetek által tud(ott) működni, így látni kellett a szervezetek beágyazottságát is. De ezen települések esetében – főként Ormánsági példákra támaszkodva (Tomay Kyra előadása alapján) – látni kell azt is, hogy nagyon erősen személyekhez, szervezetekhez köthető a helyi fejlesztés, így a személy/szervezet (helyi hős) eltűnésével teljes kiszolgáltatottság tapasztalható.

Mindezeket ellensúlyozandó, szükséges lenne egy olyan települési ellenálló képesség, amely eredményes védelmet nyújthatna az őket érő kihívásokkal szemben. Az elhangzott vélemények szerint a reziliencia nem egy állapot, hanem egy folyamat, amire fel kell készíteni a településeket, hogy minél hamarabb és minél felkészültebb válaszokat adjanak. A reziliencia kapcsán nagyon központi érzése sok kutatónak, hogy olyan dolgokat fed le, amiről már más kontextusban, máshogy összerakva nagyon régóta esik szó a társadalomtudományi kutatásokban és a területi kutatásokban is. Nagyon általánosan leegyszerűsítve, a reziliencia az emberi szervezet immunrendszerének erősítéséhez hasonlítható, mely akkor képes megfelelő válaszokat adni, ha kellőképpen fel van készítve a külső támadásokra. Tehát egy általános felkészülés anélkül, hogy pontosan ismernénk a jövőbeni kihívások irányát, jellegzetességeit, sajátosságait. Ez a koncepció bizonyos mértékben a hagyományos fejlesztéspolitikai gondolkodást újfajta szemléletre készíti: mivel nem azt állítja, hogy bizonyos erőforrások, amiket, ha jól hasznosítunk, akkor ügyesen fejlődünk, hanem azt, hogy lesznek külső akadályok, válságok, problémák, amiket hogyha ügyesek vagyunk, akkor képesek vagyunk leküzdeni. Az elhangzottak szerint a reziliencia e megközelítése a folyamatos tanulásra helyezi a hangsúlyt, amelyben három központi elemet azonosítottak a panelbeszélgetés résztvevői: a kohézió és az összekapcsoltság (bridging társadalmi tőke), diverzitásra való törekvés és az autonómia szükségessége (kontroll és kritikus erőforrástömeg).

A panelbeszélgetés résztvevői voltak:

SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN, kutatóprofesszor emerita, ELKH KRTK Regionális Kutatások Intézete

TIMÁR JUDIT, tudományos főmunkatárs, ELKH KRTK Regionális Kutatások Intézete

TOMAY KYRA, adjunktus, PTE Bölcsészettudományi Kar

GODA PÁL, ügyvezető igazgató, Agrárközgazdasági Intézet

LENNERT JÓZSEF, tudományos munkatárs, ELKH KRTK Regionális Kutatások Intézete

PIRISI GÁBOR, egyetemi docens, PTE TTK FFI Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A kihívásokra adott válaszokkal bizonyos mértékben adós maradt a panel, inkább a jelenlegi problémákat járta körül, gondolatébresztő előadások formájában.